

Heller jeg enn vi?

Gruppen enslige, det vil si dem som lever uten ektefelle eller samboer, har økt kraftig gjennom de siste tiårene. Hva skyldes denne utviklingen? Er det blitt vanligere å vente lenger med å finne seg en samlivspartner, det vil si en utsettelse i tråd med de utsatte fødslene? Er det blitt flere som foretrekker å bo for seg selv, selv om de er aldri så mye kjærester? Eller er de mange enslige et resultat av hyppigere samlivsbrudd som i sin tur gjør aleneperioder til et vanligere innslag i livsløpet? Denne siste forklaringen synes å være den viktigste.

Romanfiguren Bridget Jones, den enslige kvinnen i 30-årene på desperat jakt etter en partner, fikk stor oppmerksomhet da forfatteren Helen Fielding (1996) presenterte henne for første gang. Det var en figur som mange øyensynlig kjente seg igjen i. På løpende bånd kom oppfølgeren og et utall av etterlikninger over samme tema. Nå hevder kommentatoren Jay Rayner i the Observer at det Bridget Jones sto for, allerede er avleggs. Isteden gir han oss innblikk i "the New Singletons", personer som riktignok lever alene, men som slettes ikke har akutt behov for å bli en del av et fellesskap (Observer 2000). Den nye trenden er, om vi skal tro Jay Rayner rett, en gruppe som gifter seg sjeldnere, skiller seg oftere, styrer unna emosjonelle forpliktelser og unngår foreldreskap.

I denne artikkelen skal vi ta en titt på utviklingen i parforhold. Er det slik at en stadig økende andel ikke lever i parforhold, og hva skyldes i så fall denne utviklingen? Er det blitt flere som ønsker seg litt mer tid alene før de blir samboere eller gifter seg, er kravene til hvem som er den rette, blitt skjerpet, eller er det veksten i samlivsbrudd som skaper flere og lengre aleneperioder?

Kraftig og langvarig oppgang i andelen enslige

Undersøkelser fra de siste tiårene viser at andelen *enslige*, det vil si de som på intervjuetidspunktet verken hadde samboer eller ektefelle, har økt kraftig over lengre tid. Langt fra alle har vært enslige gjennom hele livet. Omtrent halvparten av dem som ble registrert som enslige i 2001-undersøkelsen, hadde samlivserfaring. Det være seg fra samboerskap, ekteskap eller begge typer samliv.

Sammenliknbare intervjuundersøkelser viser at hver femte av alle kvinner 20-44 år var enslig i 1977. Om lag ti år senere var hver fjerde enslig og i 2001 nærmere hver tredje.

Veksten i enslige er her kun vist for kvinner mellom 20 og 44 år (figur 1). Tilsvarende opplysninger om menn, middelaldrende og eldre har vi ikke fra 1970- og 1980-årene.

Økningen i enslige går igjen i alle aldre mellom 20 og 44 år. Forholdsvis størst økning har det vært blant kvinner i 20-årene, en oppgang på hele 20

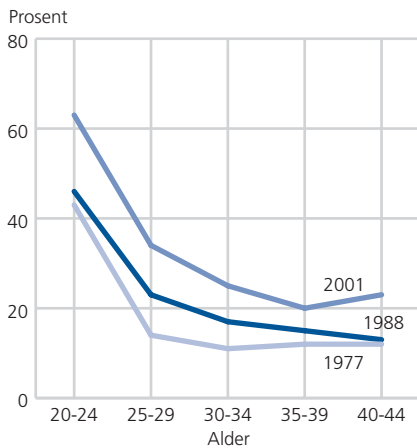
*Turid Noack og
Ane Seierstad*

Dataene som er benyttet i denne analysen, er samlet inn gjennom SSBs omnibusundersøkelser for 3. og 4. kvartal 2001. Totalt 4 524 personer 16-98 år ble intervjuet. Frafallet var 34 prosent. Undersøkelsen ble finansiert av Barne- og familiedepartementet.

Turid Noack er forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning (turid.noack@ssb.no).

Ane Seierstad er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning (ane.seierstad@ssb.no).

Figur 1. Andelen enslige kvinner, etter alder. 1977, 1988 og 2001. Prosent

prosentpoeng fra 1977 til 2001. Men også blant kvinner 30-44 år har andelen som ikke lever i samliv, økt markert i denne perioden.

For middelaldrende og eldre kvinner har vi muligheter for å følge utviklingen i enslige fra tidlig på 1990-tallet. I disse aldersgruppene har andelen som ikke lever i samliv, endret seg relativt lite.

Det er ingen grunn til å tro at utviklingen for menn skulle være vesentlig annerledes enn for kvinner. Aldersmønsteret vil imidlertid være noe forskjellig fordi menn gjennomgående er to til tre år eldre ved samlivsstart.

Langt fra alle som lever alene, har ubegrenset adgang til å leve opp til de populære forestillingene om singellivets mange muligheter. Av enslige 20-49 år i 2001-undersøkelsen hadde 30 prosent av kvinnene og 4 prosent av mennene ett eller flere mindreårige barn boende sammen med seg.

Her er det, som ventet, store forskjeller mellom kvinner og menn. Nærmere annen hver av enslige kvinner 30-49 år hadde egne barn de bodde sammen med. Av enslige menn var det bare 5 prosent av dem som var i 30-årene, og 12 prosent av dem i 40-årene som levde i en tilsvarende familiesituasjon (tabell 1).

Tabell 1. Andel enslige med egne mindreårige barn i husholdningen. Kvinner og menn 20-50 år. Prosent

	20-29 år	30-39 år	40-49 år	Antall personer intervjuet
I alt	5	22	32	843
Kvinner	13	44	51	374
Menn	0	5	12	469

Foruten dem som bodde sammen med egne barn til daglig, var det en del enslige som hadde mindreårige barn de ikke bodde fast sammen med, nærmere bestemt 1 prosent av kvinnene og 8 prosent av mennene. Hvor mye tid og ressurser de brukte på barna, forteller denne undersøkelsen ikke noe om. Men det sosiale og økonomiske ansvaret barn medfører, merker selvsagt også denne foreldregruppen.

Samlet sett er det altså langt flere enslige kvinner enn enslige menn som har barn. En større del av disse barnas fedre må følgelig ha funnet seg en ny samlivspartner. Terskelen for å inngå nytt samliv vil ventelig være høyere for mødre siden de oftere bor sammen med barna, og et nytt samliv får daglige konsekvenser for hele familien. En annen forklaring kan være en såkalt resirkuleringsteori. Det vil si at menn med gode ressurser oppfattes som mer attraktive samlivspartnere, og derfor foretrekkes som fedre og samlivspartnere fremfor menn med dårligere ressurser som ikke har levd i samliv tidligere. Ifølge Skrede (2003) har denne effekten antakelig blitt større etter hvert som kvinner og menn har blitt mer likestilte med hensyn til utdanning og inntekt. Det vil si at kvinners muligheter for å finne en partner med minst like mye eller mer ressurser som dem selv, er blitt mindre. Eller like gjerne at flere kvinner har fått muligheter til å greie seg på egen hånd.

Hvorfor blir det stadig flere enslige?

Den kraftige veksten i andelen enslige kan i teorien skyldes tre forhold.

Foto: Ingram

For det første: dersom flere venter lenger med å sambo eller gifte seg, vil andelen yngre enslige øke. Vi skal se nærmere på utviklingen i alder ved første samliv for å se om noe av forklaringen kan ligge der.

For det annet: dersom hyppigheten av skilsmisser og brutte samboerskap øker, vil det alene gi et større tilslag til gruppen enslige. Vi vet at skilsmissehyppigheten har økt så å si uavbrutt i de siste tiårene, men hva betyr de mange brutte samboerskapene i denne sammenhengen?

For det tredje: andelen enslige kan også øke dersom flere velger å vente lenger mellom et samlivsbrudd og et eventuelt

nytt samliv. Er det blitt vanligere å drøye mer enn tidligere med å finne seg en ny partner, og er det kan hende også blitt flere som ikke ønsker seg noe nytt samliv?

- Alder ved første samliv – aner vi en ny trend?

Ekteskapsalderen har steget jevnt og trutt siden 1970-tallet. I den samme perioden har alder ved første samliv gått svakt ned. Samboerskap i ung alder må følgelig ha kompensert for de uteblitte ekteskapene og vel så det. Ved første øyekast ser det altså ikke ut til at endringer i samlivsstart har bidratt til at det er blitt flere enslige.

Median- og kvartilaldere for første samliv er gode mål for å få frem utviklingen i samlivsstarten. Medianalderen er den alderen hvor halvparten av alle personer født i samme år, har samlivserfaring mens den resterende halvparten ennå ikke har inngått samliv for første gang. Tilsvarende viser første og tredje kvartilalder når henholdsvis en fjerdedel og tre fjerdedeler av årskullet har samlivserfaring.

Som vist i figur 2, er medianalderen ved første samliv høyest for de fødselkullene som oftest giftet seg uten å gå veien om sambo (personer født 1935-1954). De typiske samboerkullene (født 1955-1974) har en medianalder rundt 23 år, uten nevneverdige forskjeller fra et årskull til et annet. Den første halvparten av årskullene er med andre ord like tidlig ute med å inngå samliv enten de er født sist på 1950-tallet, i neste tiår eller tidlig på 1970-tallet.

Det er imidlertid tegn på at den andre halvparten av de typiske samboerkullene har endret atferd. De er nemlig ikke like raske med å inngå samliv som det den andre halvparten av årskullene født rundt 1950 var. Som det fremgår av figur 2, er forskjellen mellom median- og tredje kvartilalder noe større for årskullene 1960-1974 enn hva den var for dem født midt på 1950-tallet. Et slikt mønster tilsier at det blir forholdsvis noe flere enslige i yngre år.

Figur 2. Alder ved første samlivsinngåelse. Kvinner og menn født 1935-1974. Median- og kvartilaldere

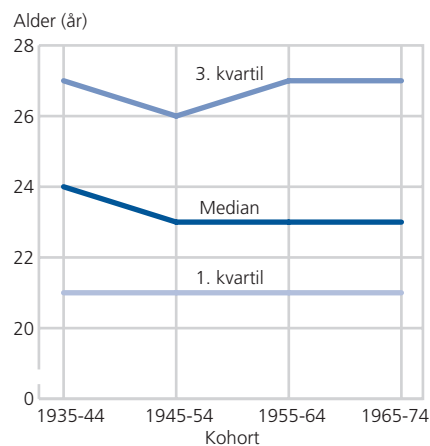

Foto: Ingram

Økt avstand mellom median- og tredje kvartilalder betyr i praksis at det er blitt større variasjoner i samlivsstarten innen ett og samme fødselskull. Større ulikhet blant personer fra ett og samme fødselskull er et generelt trekk ved familieutviklingen i de senere år (Noack 1999). Alder alene er ikke lenger like avgjørende for hvor langt en er kommet i å etablere egen familie. Denne utviklingen forklares gjerne ved at det har blitt økte muligheter for, og kan hende også større krav til, å treffe individuelle valg. Eller sagt på en annen måte; aldersbetingede normer for hva som er rett tid for å etablere familie, synes å ha blitt svekket.

- Første samlivet oppløses stadig oftere

Å ha opplevd et samlivsbrudd er langt vanligere i yngre enn i eldre årskull. Av kvinner og menn født 1935-1944 hadde om lag hver femte et samlivsbrudd bak seg innen 2001, mot om lag hver tredje av dem født 1955-1974 (Noack og Seierstad 2003). Det er en betydelig forskjell tatt i betraktning av at de yngste årskullene har hatt mye kortere tid på seg til å inngå og eventuelt oppløse et samliv.

Denne forskjellen mellom de eldste og de yngste årskullene er i og for seg ikke uventet. Jo yngre årskull de tilhører, desto flere har samboerskap, ikke ekteskap, som sitt første samliv¹. I den grad samboerskapene har blitt inngått som en prøve på forholdet, må vi også forvente flere brudd enn i ekteskap. Mens tidligere generasjoner testet ut forholdet som kjærester, foretrekker de fleste nå å bo sammen i denne fasen.

- Flere og raskere samlivsinngåelser

Hvor mange som inngår nye samliv etter et brudd, og hvor raskt dette i så fall skjer, har vi til nå hatt lite kunnskap om. Giftermåls hyppigheten for fraskilte og enker/enkemenn har i de siste 25 årene gått kraftig tilbake. Det skulle tilsi en økning i antallet enslige. Den løpende statistikken viser imidlertid ikke hvor mange av dem som har fått oppløst et ekteskap, som har funnet seg en samboer.

En analyse av årskullene 1940-1969 viser at en økende andel har startet på nytt etter et samlivsbrudd, og at dette særlig gjelder dem som var samboere i sitt første samliv (Texmon 1999). Dette skulle tilsi at det blir færre enslige. Også våre analyser peker i samme retning, det vil si at det er blitt mer vanlig å inngå et nytt samliv etter et samlivsbrudd. Det ser også ut til at avstanden mellom første og andre samliv gjennomgående har blitt noe mindre. Vårt materiale er imidlertid litt for lite til å trekke noen bastante konklusjoner.

Av våre tre hypoteser om utsettelse, brudd eller pause som forklaring på den kraftige veksten i enslige, er det hyppigere samlivsbrudd som ser ut til å forklare det meste. Statusen som enslig vil imidlertid for mange være et forbigående fenomen, før de på nytt finner seg en samboer eller ektefelle.

Seriemonogamiet fra myte til realitet?

Allerede for noen tiår siden hevdet enkelte at samlivsmønsteret synes å være på rask vei mot det en kalte *seriemonogami*. Den gangen kunne vi konstatere at det såkalte seriemonogamiet hadde lite fotfeste i virkeligheten. De aller fleste hadde bare ett samliv (ekteskap eller samboerskap). Det var heller ikke så mange som hadde to samliv, og tre eller flere hørte til unntaket. Men hva med dagens situasjon? Er gårsdagens myte i ferd med å bli en realitet?

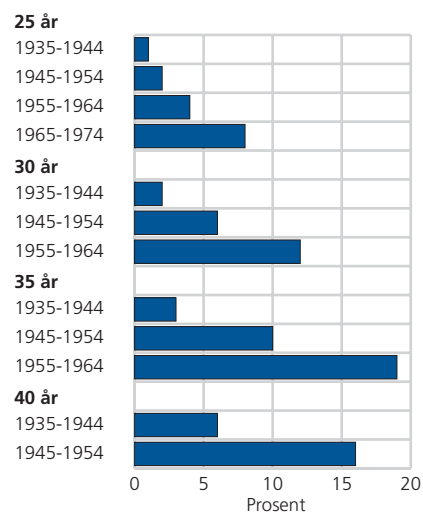
Knappt noen har begitt seg inn på å gi en presis definisjon av seriemonogami, men som oftest tenkes det nok på mer enn to samliv. Så langt blir tall for dem som har minst tre samliv svært beskjedne. Av alle intervjuede mellom 20-79 år i vår undersøkelse er det bare 3 prosent som har hatt så mange samliv. Om vi utelater de yngste som foreløpig har en ganske beskjeden samlivskarriere, og de eldste som tilhører årskull der samlivsbrudd var lite vanlig, har nærmere 5 prosent minst tre samliv (kvinner og menn 25-54 år).

Om vi legger lista litt lavere, og nøyer oss med å se på dem som har erfaring fra minst to samliv, kan det ikke lenger sies å være uvanlig. Det gjelder spesielt for yngre årskull (figur 3).

Andelene som alt ved 25-årsalder har erfaring fra minst to samliv, øker for hvert av årskullene (figur 3). 8 prosent av det yngste årskullet (født 1965-1974) hadde som 25-åringer vært gift eller vært samboere minst to ganger. Størst andel med minst to samliv er det blant dem født 1955-1964. Om lag hver femte av dem har som 35-åringer erfaring fra minst to samliv. Ved tilsvarende alder hadde bare 3 prosent av dem som er 20 år eldre, mer enn ett samliv.

Om vi, som her, setter grensen ved minst to samliv, må seriemonogamiet sies å ha blitt relativt vanlig blant yngre årskull. Vi skal imidlertid være forsiktig med å forlenge trendene videre utover i livsløpet. Det er ikke gitt at

Figur 3. Andel med minst to samliv ved ulike aldre. Kvinner og menn født 1935-1974. Prosent

de årskullene som har vært tidlig ute med partnerskifte, vil fortsette i samme takt etter hvert som de blir eldre. Giftermål og etablering av familie vil ventelig bremse opp for like raske partnerskifter senere i livsløpet.

Oppsummering og diskusjon

The New Singletons slik Jay Rayner beskriver dem, åpner også for visjoner om endret forbruksmønster: Et samfunn preget av at enslige gjerne har andre og mer ungdommelige preferanser enn dem som lever i tosomhet. Det gir lyse utsikter for alle som selger populærmusikk, moteklær, velvære, fornøyelser og fikse ferdigretter for én person.

Hvor håndfaste slike visjoner er, er en annen sak. Vår studie viser at det har vært en kraftig økning i gruppen enslige, men langt fra alle av dem har muligheter for et forbruksmønster og en levemåte som karakteriserer the New Singletons. Nærmere halvparten av de enslige kvinnene i 30- og 40-årene bor sammen med ett eller flere barn. Rimeligvis er det barnas behov som i første rekke styrer deres livsførsel og forbruksmønster. Det forpliktende foreldreskapet får ikke nødvendigvis mindre betydning, selv om det livslange samlivet taper terreng, kanskje snarere tvert i mot (Lewis, Datta og Sarre 1999).

Så langt er det her i landet ikke tegn på at vi står overfor en betydelig økning i gruppen som ønsker seg en tilværelse fri for barn og forpliktende foreldreskap. Det er ikke blitt merkbart flere som regner med å ikke få barn, eller ser en barnefri tilværelse som det ideelle (Noack og Lyngstad 2000, Noack og Østby 2002). Andelen som ligger an til aldri å få barn (frivillig eller ufrivillig), har riktignok økt fra i underkant av 10 prosent (kvinner født på 1940-tallet) til anslagsvis 12-14 prosent for kvinner født på 1960-tallet (Statistisk sentralbyrå 2003). Tidligere studier har vist at de mer eller mindre frivillig barnløse bare utgjør om lag halvparten av dem som aldri får barn (Noack 1992, Sundby 1994). Hyppigere samlivsbrudd kan imidlertid bety at flere vil oppleve at det ikke alltid ligger så vel til rette for å få barn. Kanskje savner de en stabil partner når de biologiske klokken begynner å varsle om at det snart er for sent å skaffe seg barn.

Den kraftige veksten i enslige som vi har sett over de siste tiår, ser hovedsakelig ut til å komme av den sterke økningen i samlivsbrudd, ikke minst brutte samboerskap. Det gir større sannsynlighet for flere aleneperioder i løpet av livet. At samlivene generelt er blitt skjørere og mer kortvarige, er forklart på mange vis (Barstad 2000). Større vekt på ønske om og muligheter for å skape egne liv, det samfunnsforskere ofte omtaler som individualiseringshypotesen, er en type forklaring. Det henger igjen sammen med at ekteskapet som en forsørgelsesinstitusjon langt på vei har utspilt sin rolle. Nye kvinnegenerasjoner er i kraft av utdanning og arbeidserfaring i stand til å forsørge seg selv i en helt annen grad enn det deres mødre var. De drar også nytte av velferdsstatens ulike tilbud til enslige forsørgere. I velferdsstaten, slik vi kjenner den fra de nordiske landene, fungerer staten som et viktig sikkerhetsnett om familieforsørgelsen skulle svikte. Den generelle velstandsøkningen i samfunnet synes også å ha gjort det lettere å etablere seg på nytt, selv om et samlivsbrudd som oftest også betyr en stor økonomisk belastning for de involverte.

Hyppigere samlivsbrudd kan dessuten gi en snøballeffekt. En skilsmisse er ikke som tidligere sosialt stigmatiserende. Og jo flere som velger å gå hver sin vei, desto mindre blir rimeligvis den sosiale belastningen. Større grad av seriemonogami kan dessuten tenkes å representere et selvforsterkende element. Ulike studier har vist at tidligere samliv eller barn fra tidligere forhold øker risikoen for brudd (Statistiska centralbyrå 1995). En økende tendens til seriemonogami må nødvendigvis innebære at det blir flere som starter samliv med skjeletter i skapet. Eks-er og barn fra tidligere forhold kan gjøre et nytt samliv til en ekstra krevende balansegang.

I denne artikkelen er alle som ikke lever i ekteskap eller samboerskap, omtalt som enslige. Mange av disse enslige har selv sagt kjæresten, og noen vil betrakte seg selv som *særboere* (par som bor i hvert sitt hushold, men som er mer enn vanlige kjæresten). I en enkel kartlegging fant vi at mindre enn hver tiende enslig, definerte seg selv som særboer. Det var en mangslungen gruppe. Noen bodde atskilt på grunn av arbeid eller studier, mens andre ikke hadde overveid å flytte sammen fordi forholdet var av så ny dato. Det var også dem som ikke ønsket å flytte sammen av hensyn til barn de bodde sammen med, og dem som foretrakk friheten ved å bo for seg selv. Det er vanlig å anta at særboere, eller LATs (living apart together) som de ofte kalles, er en økende gruppe (Trost og Levin 2000). Gruppen er imidlertid så vanskelig å definere og avgrense, at eksakte tall for hvor mange særboere som finnes, knapt lar seg fremskaffe.

Enkelte har vært inne på at tettere vennskap, gjerne på tvers av kjønn, kan tenkes å erstatte behovet for parforhold. Rayner trekker i den forbindelse frem forfatteren Sutcliffe som i sin bok *The Love Hexagon* (2000) bare lar de to minst tiltalende av de seks han skriver om, gifte seg. Av det utleder Rayner at ekteskapet ikke lenger kan oppfattes som en belønning, men snarere som en straff for mindre hyggelige personer.

Så langt er det imidlertid i vår undersøkelse lite eller intet som tyder på at parforholdet som sådant er blitt mindre attraktivt. Det store flertall finner seg før eller senere en ektefelle eller samboer, og hyppige samlivsbrudd ser ikke ut til å virke avskrekkende fra å prøve på nytt, selv om det ikke gikk så bra den første gangen.

1. Av første samliv til kohortene 1935-1944, 1945-1954, 1955-1964 og 1965-1974 var henholdsvis 14, 38, 74 og 84 prosent samboerskap.

Referanser

Barstad A. (2000): Kjærligheten fremdeles levende? Noen grunner til hvorfor du kanskje likevel ikke skal hate Statistisk sentralbyrå, *Samfunnsspeilet*, 5, 2000, Statistisk sentralbyrå.

Fielding H. (1996): *Bridget Jones's Diary*. Penguin, Putnam.

Lewis J., Datta J. og Sarre S. (1999): Individualism and commitment in marriage and cohabitation. *Research Series No.8/99*, Lord Chancellors's Department, London.

Noack T. (1992): Infekunditet og ufrivillig barnløshet. Et økende problem? *Tidsskrift for den norske lægeforening* nr.3,112:337-40.

Noack T. (1999): Familiemønstre på slutten av et århundre. Kontinuitet og endring, *Samfunnsspeilet*, 4, 1999, Statistisk sentralbyrå.

Noack T. og Lyngstad T. H. (2000): Norske fruktbarhetsidealer 1977-1999: Ideale består, *Samfunnsspeilet*, 3, 2000, Statistisk sentralbyrå.

Noack T. og Østby L. (2002): Free to choose - but unable to stick to it? In Klizijng E and Corinij M (eds.): *Dynamics of fertility and partnership in Europe*. Volume II, United Nations, New York and Geneva.

Noack T. og Seierstad A. (2003): Samboerskap ved tusenårsskiftet: Dagligdags og utforsket. *Samfunnsspeilet*, 1, 2003.

Rayner J. (2003): We want to be alone. *The Observer*. 16. januar.

Skrede K. (2003): Gender, Generations and Life Courses in the Melting Pot. I J. Eriksen og L. Gulbrandsen (red.): *Natalie Rogoff Ramsøy - en pioner i norsk og internasjonal sosiologi*. Et minneskrift. NOVA-rapport nr.10/2003.

Statistiska centralbyrå (1995): Skilsmässor och separationer - bakgrund och utveckling. Demografiska rapporter 1995:1, SCB, Stockholm.

Statistisk sentralbyrå (2003): Befolkningsstatistikk. Født, 2002. <http://www.ssb.no/emner/02/02/10/fodte/>.

Sundby J. (1994): *Infertility - causes, care and consequences*. Department of Epidemiology National Institute of Public Health, Oslo/Section for Medical Anthropology Department Group for Community Medicine, University of Oslo.

Sutcliffe W. (2000): *The Love Hexagon*. Hamish Hamilton.

Texmon I. (1999): Samliv i Norge mot slutten av 1900-tallet. Vedlegg 3 i Samboerne og samfunnet, NOU 1999:25, Statens forvaltningstjeneste/Statens trykning, Oslo.

Trost J. og I. Levin (2000): *Särbo. Ett par - två hushåll*. Studentlitteratur, Lund.